

فقه نظام مالیاتی اسلام

منابع و مصارف

www.ketab.ir

تالیف و تدوین

جمعی از پژوهشگران دوره تخصصی مؤسسه قیامت و تمدن اسلامی

زیر نظر

محمد تقی اکبرشاد

عنوان و نام پدیدآور	: فقه نظام مالیاتی اسلام منابع و مصارف / تالیف و تدوین جمعی از پژوهشگران دوره تخصصی موسسه فقهات و تمدن اسلامی؛ زیر نظر محمد تقی اکبر نژاد.
مشخصات نشر	: قم: انتشارات دارالفکر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۵۹۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۲۷۰-۳۹۳-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۵۸۵ - ۵۹۶.
موضوع	: مالیات اسلامی
موضوع	: Taxation -- Islamic countries
شناسه افزوده	: اکبر نژاد، محمد تقی، ۱۳۵۸ -
شناسه افزوده	: موسسه فقهات و تمدن اسلامی
رده بندی کنگره	: BP۲۳۰/۲
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۸۳۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۲۹۳۲۲

انتشارات دارالفکر
تاسیس ۱۳۳۶

مؤسس: مرحوم حضرت حجة الاسلام والمسلمین
آقای حاج سید عبدالحمید مولانا (ره)

فقه نظام مالیاتی اسلام منابع و مصارف

نویسندگان: محمد حسن دهقان، محمد گنج خانلو، علی شیباسی، علیرضا ذبیحی

زیر نظر استاد محمد تقی اکبر نژاد

ناشر: انتشارات دارالفکر

ویراستار: سیده فاطمه نوری

صفحه آراء: رمضانعلی قربانی

چاپخانه: چاپ دیجیتال المصطفی

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۷۰-۳۹۳-۴ ISBN 978-600-270-392-4

دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا (صفائیه)، مجتمع تجاری صفائیه، طبقه سوم

تلفن: ۳۷۷۴۳۵۴۴-۳۷۷۳۳۶۴۵ فاکس: ۳۷۷۳۸۸۱۴

دفتر تهران: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری،

روبه روی اداره پست، پلاک ۱۲۴ واحدیک تلفن: ۶۶۴۰۹۳۵۲ - ۶۶۴۰۸۹۲۷

www.darolfekr.com کلیه حقوق برای مولف محفوظ است info@darolfekr.com

هرگونه تکثیر از تمام یا قسمتی از این اثر بصورت حروفچینی یا عکسبرداری، چاپ مجدد، چاپ افست، بلر، کمر، و انحاء دیگر چاپ بدون اجازه کتبی ناشر شرعاً جایز نمی باشد در زیگرن دانونی بده همرا، خواهد داشت.

فهرست مطالب

۱۷	پیش‌گفتار.....
۲۳	دیاچه: تحلیل عقلایی و کوازم آن.....
۲۳	الف) تبیین عقلی و عقلایی.....
۳۰	ب) ارتکاز.....
۳۳	کوازم نگاه عقلایی.....
۳۵	طرح کلی انواع مالیات‌های اسلامی.....

بخش اول: مالیات بر ثروت‌های شخصی (زکات)

۳۹	مقدمه.....
۴۱	فصل اول: منابع زکات.....
۴۱	الف) ضرورت توسعه منابع زکات.....
۴۱	۱. چالش‌های جدی نگرش کنونی به زکات.....
۴۷	۲. «اختلال نظام» نتیجه نگاه تعددی به منابع زکات.....
۴۹	۳. موارد زکات، حکم شرعی یا حکومتی؟!.....
۵۰	ب) همراهی ادله نقلی با ضرورت توسعه زکات.....

۱۳۳	۲۰۱. فقرا و مساکین.....
۱۳۶	الف) تعریف فقیر و مسکین.....
۱۳۸	ب) فقیر و مسکین در قرآن و روایات.....
۱۴۶	ملاک و میزان دارایی فقیر.....
۱۴۶	۱) ناتوانی از تأمین مخارج سال.....
۱۵۰	۲) عدم اکتفا به نیازهای ضروری در استحقاق.....
۱۵۱	۳) توجه به منزلت و شأن اجتماعی نیازمند.....
۱۵۴	۳. آزاد کردن بردگان و پرداخت کفارات.....
۱۵۶	الف) آزادی و دیه عبد.....
۱۵۸	ب) سهم الرقاب مجلی برای پرداخت حق الله.....
۱۶۳	۴. پرداخت دیون بدهکاران.....
۱۶۹	۵. کمک به در راه ماندگان.....
۱۷۱	گروه دوم: حقوق کارگزاران.....
۱۷۳	گروه سوم: کار امنیتی و فرهنگی.....
۱۸۴	الف) استمرار حکم تألیف قلوب.....
۱۸۹	ب) اقوال فقها.....
۱۹۴	گروه چهارم: کارهای خداپسندانه.....
۱۹۵	یک. اصل اولیه الفاظ کتاب و سنت.....
۱۹۵	دو. کاربردهای قرآنی.....
۱۹۷	سه. کاربردهای روایی.....
۱۹۷	روایات باب وصیت.....
۱۹۸	روایات باب زکات.....
۲۰۵	معنای «فریضه» در پایان آیه زکات.....

۴۹۴	الف) اقتدار داخلی
۴۹۷	ب) اقتدار خارجی
۴۹۹	۲. نوظهور بودن یا شدت فساد و انحراف
۵۰۳	بررسی حکم در زمان فعلی
۵۰۸	بررسی جوانب مالیات‌های تصحیحی
۵۰۹	۱. توسعه در مالیات‌های تصحیحی و ملاک‌های آن
۵۱۲	۲. بررسی مالیات‌های تصحیحی نوین
۵۱۹	۳. ملاک تعیین میزان مالیات تصحیحی
۵۲۲	۴. شروط حکومت برای مشمولین مالیات تصحیحی
۵۲۴	۵. قالب‌های اخذ مالیات تصحیحی
۵۲۵	۶. محل مصرف مالیات تصحیحی
۵۲۹	فصل دوم: تصحیح در نظام توزیع مالیات
۵۳۵	۱. اصلاح از طریق تنبیه
۵۳۶	۱-۱. محرومیت کامل
۵۴۱	۲-۱. محرومیت جزئی
۵۴۴	۲. اصلاح از طریق تشویق
۵۵۱	۳. اصلاح از طریق تألیف قلوب
۵۵۳	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

ملحقات: امکان‌سنجی جایگزینی خمس و زکات با مالیات

۵۶۴	شباهت‌های مالیات با خمس و زکات
۵۶۶	تفاوت‌های خمس و زکات با مالیات
۵۶۶	۱. اشتراط نیت در مالیات اسلامی

۵۷۰	۲. تفاوت در جمع‌آوری و ذخیره‌سازی
۵۷۱	۳. محدوده معافیت و تخفیف
۵۷۳	نکات خاص خمس
۵۸۰	پاسخ به برخی اشکالات
۵۸۵	فهرست منابع
۵۸۵	الف) کتاب‌ها
۵۹۵	ب) سایت‌ها و نشریات

پیش‌گفتار

بحث از منزلت دین در حوزه‌های عمومی زندگی از دورهٔ رنسانس در اروپا شروع شد و مورد تردید قرار گرفت و گرنه پیش از آن نه تنها محل بحث نبود که جزء مسألت تلقی می‌شد. این مباحث که به سکولاریزم در غرب انجامید و کلیسا را از حوزه‌های عمومی خارج کرده و به رتق و قفلی امور خصوصی بندگان با خداوند متعال محدود ساخت، در غرب محصور نماند و پایه‌های تحولاتی که در ابزارهای مدرن رخ داد و بر امکان ارتباط اقصی نقاط عالم با همدیگر افزود و مهم‌تر از آن با شروع کشورگشایی دول غربی، رو به گسترش گذاشت و تقریباً تمام کرهٔ خاکی را درنوردید و به اصلی مهم در حوزهٔ دین و اجتماع تبدیل شد و صد البته همیشه محل گفت‌وگو و مباحثات صاحبان اندیشه بوده و هست.

حوزه‌های دینی شیعه، جزء آخرین پایگاه‌های مقاومت در برابر سکولاریزم است که هنوز فتح نشده است. دلیل این مطلب را باید در ذات تشیع جستجو کرد. زیرا تشیع بر این باور است که ولایت و حکومت مختص ذات خداوند متعال است که توسط شخص او به انبیای الهی و در نهایت به محمد مصطفی (ص) تفویض شده است. پس از پیامبر اسلام (ص) نیز توسط شخص خدای متعال به ائمه شیعه (ع) انتقال یافته است. اساساً اختلاف شیعه و سنی در آغاز بیشتر به یک اختلاف سیاسی شباهت داشت تا اعتقادی! یعنی اساس تشیع بر قبول ولایت اولیای منصوب از جانب خدای متعال و بر

حکومت‌های غیرمردن مطرح است، مالیات است. زیرا حکومت‌های غیرمردن مسئولیت‌های زیادی در قبال مردم نداشتند و مردم آنها را عمدتاً ضامن امنیت می‌دانستند و بس. حکومت از مرزها در برابر بیگانه و از کوی و برزن در برابر راهزنان و دزدان و در محاکم قضایی از نقض حقوق شهروندان دفاع می‌کرد. اما اینکه خود را مسئول شهرسازی و جاده‌سازی و ریل کشیدن و دانشگاه ساختن و غیره بداند، نه! امروزه دولت‌ها تقریباً در همه ابعاد زندگی مردم وارد شده و خدمات می‌دهند. بنابراین طبیعی است که مالیات در دولت‌های مدرن هویتی متفاوت بیابد و کماً و کیفاً تحولاتی را از سر بگذراند.

در تحقیقی که پیش روی شماست، "نظام مالیاتی اسلام" مورد بحث و مذاقه فقهی قرار گرفته است. دغدغه اصلی گروه پژوهش و تحقیق این بود که به داشته‌های خود سروسامان بدهد و از کنار هم چیدن مفاهیم مرتبط با مالیات در منابع اولیه یعنی کتاب و سنت و البته عقل، به نظام مالیاتی اسلام نزدیک شود. بنابراین به‌طور ویژه توجه می‌دهم که ما در دو سطح می‌توانیم در باب "نظام مالیاتی اسلام" بحث کنیم:

یک. از حیث فقهی و سامان‌بخشی به آیات و روایات و ثراث دینی خودمان. به این معنا که ببینیم چه مفاهیمی مرتبط با مالیات وجود دارد و این مفاهیم بر اساس ادله اجتهادی چه نسبتی با هم دارند و در کدام نظام واحد و چگونه در کنار هم قرار می‌گیرند و پازل مشخصی را تکمیل می‌کنند. مثلاً مفاهیمی نظیر «انفال»، «فسی»، «خمس»، «زکات» و «خراج یا طسق» در کتاب و سنت به کار رفته است. آیا این مفاهیم در منظومه دین و با روش اجتهادی شیعه در نظام روشنی کنار هم انسجام می‌یابند و تصویری از ساختار مالیاتی اسلام در اختیار ما می‌گذارند؟ کارکرد هر کدام از آنها چیست؟ خمس با زکات از حیث مصرف یکی هستند یا تفاوت دارند؟ خمس به چه نوع درآمدهایی تعلق می‌گیرد و زکات و خراج به کدام یک از آنها؟ مهم‌تر اینکه آیا موارد درآمدی که مشمول خمس و زکات می‌شوند قابل توسعه هستند یا به موارد